

Arvydas Barzdukas. Lietuvybė - nebūtinai pilietybė

Dalia STAPONKUTĖ.

Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantis Arvydas Barzdukas išėivijos lietuviškoje veikloje dalyvauja ir ją stebi nuo jaunų dienų. Jo tėvas Stasys Barzdukas buvo žurnalo „Pasaulio lietuvis“ steigėjas ir pirmasis redaktorius, apie kurį išsamiau rašysime kituose „Pasaulio lietuvių“ numeriuose. Žurnalo gimimą ir jo nelengvą augimą Arvydas matė savo šeimos namuose, iš arti. Nors panorome pasikalbėti su gerbiamu Arvydu apie pilietybės klausimus, bet jo pasakojimas vis vedė į tai, kaip jis išliko lietuvis, o „Pasaulio lietuvis“ - lietuviškas...

(A. Barzduko kalba - autentiška ir redaguota tik nežymiai.)

Pilietybės išsaugojimo ar įgijimo klausimas... Manau, kad tai yra kiekvieno ar kiekvienos asmeninio apsisprendimo, įsipareigojimo ir sąžinės reikalas. Lietuviu būti Lietuvos pilietybės nereikia, kaip vaizdžiai įrodė tūkstančiai Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių lietuvių - tiek Amerikoje, tiek kitur. Gerai suprantu, kokius pavojus Lietuvos Konstitucijos autoriai ją rašydami numatė. Lietuvos žmonės turėtų nuspręsti, ar tie pavojai jau praėjo, ir atitinkamai Konstituciją ir įstatymus pakeisti taip, kaip būtų Lietuvai naudinga. Išėiviai? Vargu ar jie gali ką nors patarti...

Man pavyko išsaugoti lietuviybę... Mokiausi tikroje lietuviškoje mokykloje, Lietuvoje, paskui - pabėgėlių stovykloje, kur baigiau tris klases, bet Amerikoje, šeštadieninėse lituanistinėse mokyklose, turėjau tikrai gerų lietuvių kalbos mokytojų: Aldoną Augustinavičienę, kuri ne sausas gramatikos ar sintaksės taisykles dėstė, bet jausmingai mums skiepijo meilę ir pagarbą kalbai, Petrą

Balčiūną, Juozą Žilionį, na, ir gana griežtą mokytoją - savo tėvą.

Kadangi buvau aktyvus lietuvių jaunimo „veikėjas“, tai šią mokyklą Klivlande lankiau praleisdamas kai kurias pamokas, nes savaitgaliais vis reikėdavo kur nors vykti „veiklos klausimais“ ar kažkur būtinai dalyvauti. Mokytojai dėl to nebuvo labai patenkinti, bet mano „veiklai“ tylomis pritarė, nes ji irgi buvo tikroji lietuviška mokykla... Dabar gi dažnai reikia žodžio paieškoti, reikia galvoti ir stengtis, kaip taisyklingai derinti linksnius, o skyryba, sintaksė, žodžių tvarka sakinyje - tai sunkiausia. Taigi, rašymas lietuviškai man nėra lengvas užsiėmimas. Angliškai rašyti moku daug geriau.

Mano tėvo dvasia „Pasaulio lietuvių“ tebėra labai gyva... Kadaisė, pritariant ir remiant Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkui Juozui Bachunui, steigdamas šį žurnalą mano tėvas manė, kad reikia leidinio, kuris jungtų ir supažindintų vienus su kitais po pasaulį išsibarsčiusius lietuvius. Iki šiol žurnalas nuostabiai pajėgia surinkti ir pateikti skaitytojams gausybę įvairių pasaulio lietuvių žinių, nuotraukų, vardų ir pavardžių. „Pasaulio lietuvis“ netgi gražesnis nei savo gyvenimo pradžioje. Anais laikais toli gražu tokių galimybių nebuvo, viskas atėdavo paprastu paštu, dažnai pavėlavę. Mano tėvo laikais daug medžiagos atėdavo ranka rašyta. Tai tėvas, būdamas labai tvarkingas, daug straipsnių pats mašinėle perrašydavo. Taip jis galėjo ir kalbą ištaisyti, ir stilių pagerinti, nes jo svarbiausias rūpestis buvo, kad skaitytojai suprastų, apie ką rašoma. Aš jam sakydavau, kad yra sekretoriai ir jie gali bet koki, kad ir labai subraukytą, rankraštį surinkti, bet jis buvo įsitikinęs, kad kitas žmogus - o tai buvo „Dirvos“ redaktorius Jonas Čiuberkis, kuris pats ir laikraštį redagavo, ir tekstą rinko, - nepajėgs visko vienas „išnarplioti“, todėl viską į spaustuotę „reikia nešti gražiai ir tvarkingai surašytą“. Paskui tėvas parsinešdavo mėlynai atspausdintus lapus - korektūras - ir juos dar kartą atsidėjęs peržiūrėdavo. Aptiktas klaidas liepdavo pataisyti. Po to, dažniausiai šeštadieniais, kada nedirbo, jis eidavo pas Čiuberkį ir ten sukarpydavo ir atspausdintą tekstą suklijuodavo pagal puslapių eilę, kaip jis sakydavo - į „geldas“ (tai vadinosi „laužymas“; dabar tai vadina „maketavimu“), kurias paskui fotografiniu būdu spausdino. Tas darbas būdavo gana painus, nes reikėdavo žinoti, kaip lapai susilankstys, bet Čiuberkis buvo toje srityje patyręs, ir jie gana greitai viską padarydavo. Taip, žurnalo kalba buvo gana „švari“ ir taisyklinga.

Pirmutinis didesnis pirkinys Amerikoje... Dveji metai po atvykimo nusipirkome rašomąją mašinėlę. Ji kainavo 105 dolerius. Tais laikais tai buvo dideli pinigai.

Štai mūsų gydytojas Juodėnas tada iš lietuvių imdavo po penkis dolerius už vizitą. O tėvas uždirbdavo gal 2 dolerius per valandą, mama, pas vienuoles sesutes laidydama paklodes - 35 dolerius per savaitę. Kaip mes pragyvenome - nežinau, bet pragyvenome.

Mes nutarėme, kad mašinėlė „turi rašyti“ ir lietuviškais rašybos ženklais, o mokykloje - angliškais. Nuėjau į „Royal“ mašinėlių atstovybę Klivlande. Mes manėme, kad tradicinė „smetoniška“ klaviatūra rašyti dviem kalbomis netinka, bet pasirodė, kad galima sugalvoti klaviatūrą, kur, spaudžiant lietuviškus ženklus, volelis pirmyn nepasistumia ir po apačia arba „virš nosinės“ galima parašyti reikiamą raidę. Tik raidėms „ė“ ir „ū“ reikėjo „paaukoti“ kokį mažiau reikalingą klavišą. Tai tokią klaviatūrą ir sugalvojau, ir „Royal“ bendrovė ją už nedidelę pridėtinę kainą padarė. Rašymas anglų kalba esminiai nepasikeitė.

Paskui tokių mašinėlių buvo galima nusipirkti ir plačiau. Juozas Giedraitis Niujorke net ir elektrinę panašiai veikiančią mašinėlę pardavinėjo, bet mano tėvas sakė, kad mūsų sugalvota buvo pati geriausia. Jis ja rašė beveik visą gyvenimą, nors kažkokia proga jam kažkokia organizacija tą elektrinę padovanojo. Tėvas spausdino „dviem pirštais“, bet greitai ir tiksliai, tikrai į tą savo mašinėlę buvo įnikęs.

Vokietijoje, dipukų stovykloje... Kai mes ten gyvenome, jos raštinėje buvo rašomoji mašinėlė, tai tėvas pasiskolindavo raktą ir po darbo arba savaitgaliais mudu eidavome rašyti mašinėlė reikalingus laiškus ar raštus. Jis diktudavo, o aš rašydavau. Tai buvo „juodas darbas“, nes mašinėlė buvo be lietuviškų raidžių ir jas reikėjo gražiai ranka įrašyti. Taip pat rašėme su nuorašu - per kalkę, taigi klaidas taisyti buvo labai keblu.

Aš buvau neblogai išmokęs mašinėlė rašyti. Stovykloje gyvenęs fotografas Jonas Gaidys nutarė leisti sieninį stovyklos laikraštį, daugiausia iškabindamas išdidintas savo darytas nuotraukas iš stovyklos gyvenimo. Gaidys patikėjo man ir mano draugui Edžiui Kymantui (kuris išvyko į Australiją) po tomis nuotraukomis mašinėlė rašyti užrašus. Tai buvo nuolatinis „karas“, nes, pagal Gaidį, mes buvome „peckeliai“ ir viską norėjome parašyti tobulai, tad vis pradėdavome iš naujo, o šis tam kantrybės neturėjo. Vis norėjo mus iš to neapmokamo darbo „atleisti“, tačiau užrašų po jo nuotraukomis vis tiek reikėjo. Žmonės mūsų laikraštį skaitė ir juo domėjosi, kaskart laukė naujo. Stovykloje, be mokyklos ir sporto, užsiėmimų įvairovės neturėjome.

Dipukų stovykloje mes visa šeima, mama, tėtė, brolis, sesuo ir aš, gyvenome viename kambaryje, ir mano lovos galas rėmėsi į tėvo rašomąjį stalą. Vėl, alkūnes ant stalo pasidėjęs, vakarais kartais iki vėlumos žiūrėdavau, kaip tėtė savo mokinių rašybą taiso. Jis buvo gana reiklus, norėjo, kad visi viską, ko jis moko, įsimintų ilgam. Taigi gerus pažymius šykštokai dalino, bet jo mokiniai stengėsi rašyti gerai. Pasirodė, kad dažnai tėvo pastangos buvo gana sėkmingos.

Skaityti išmokau dar Prienuose... Tėvas buvo gimnazijos lietuvių kalbos mokytojas. Jo mokiniais ten buvo Ročesterio Universiteto profesorius ir tėvo bendraautorius Antanas Klimas (vėliau – kalbininkas), kunigas Kazimieras Širvaitis ir keli kiti žinomi žmonės, kurie tėvą visada gerai prisimindavo. Mano dėdė Kazimieras Barzdukas iš Kauno (mirė Čikagoje) man vis atveždavo komiksų iškarpu iš lietuviškų laikraščių: „Dėdė Adomėną“, „Melchijorą Putelę“ su vienu plauku ant galvos, „Barnabą Dūlį“. Atsimenu štai ką: „Gerbiamas Barnabas Dūlis lekia, dviratį užgulęs ir išvystęs pilną greitį, prisivijo Barnabaitę“. Kitame „langelyje“ Barnabaitė sėdi ant dviračio rankenų: „Barnabaitė tik kikeną / linksmina Barnabą seną / staiga vairas krypt į šoną / trinkt į stulpą telefono“. Abu sėdi ant žemės, virš galvų – žvaigždės. (Mano žmona sako, kad aš tik visokius niekus atsimenu, bet rimtų, reikalingų dalykų – ne). Taip juos skaitydamas, dar prieš pradėdamas mokyklą lankyti, aš ir išmokau skaityti. Skaitydavau *Kari*, *Trimitą*. Knygas skaitydavau atsigulęs ant grindų. Mama vis bardavo, kad akis sugadinsiu, kad reikia skaityt kur šviesu, prie stalo atsisėdus. Atsimenu, kai skaičiau Pulgio Andriušio išverstą *Don Kichotą*, mama buvo rimtai susirūpinus, nes aš voliojaušiu ant grindų ir kvatojaušiu, o mama nesuprato, kas čia tam vaikui darosi. Vienas mano mėgiamiausių vaikystės užsiėmimų buvo sėdėti ir žiūrėti, kaip tėvas savo mokinių rašomuosius darbus taiso. Buvau prisaikdintas niekam nesakyti, kas kokį pažymį gavo. Alytuje prie tėtės rašomojo stalo buvo kėdė, tai ant jos atsiklaupęs aš galėdavau ilgai žiūrėti, kaip tėtė pusbalsiu, pakartodamas tuos rašto darbus skaito ir plunksna raudonu rašalu ištaiso, o pastabas surašo paraštėse.

Amerikoje užaugę ir mokslus baigę... Mes dažnai negalime suprasti, kodėl Lietuvoje vis laikomės atgyvenusių, sovietinių pavadinimų rašybos taisyklių, kada tik „svarbiausių“ („sąjunginių“) įstaigų ir organizacijų visi pavadinimų žodžiai buvo pradedami rašyti iš didžiosios. Pavadinimą nuo bendrinės sąvokos reiktų atskirti: vienas dalykas yra JAV lietuvių bendruomenė, t.y. Amerikoje gyvenantys lietuvių kilmės žmonės, o visai kitas – JAV Lietuvių Bendruomenė, pagal įstatymus

sukurta ir pavadinta organizacija (beje, šiuo metu jai vadovauja Sigita Šimkuvienė). Tas pats galioja visų kraštų Bendruomenėms – reikia atskirti organizacijų pavadinimus nuo bendrinių daiktavardžių. Pavyzdžiui, pavadinimas „Vilniaus universitetas“ nieko nepraneša, nes Vilniuje yra keli universitetai. Gedimino technikos irgi yra universitetas, esantis Vilniuje, bet tik vienas universitetas Vilniuje iš tikro yra *Vilniaus Universitetas*. Gal per sovietinės okupacijos metus šis universitetas prarado „svarbios“ įstaigos vardą? Tai ir teberašome mažąja – „universitetas“? Todėl aš rašau *Ročesterio Universitetas*, nes šitaip tas universitetas, kur dėstė profesorius Klimas, vadinasi. Ročesterio mieste yra keletas universitetų, bet šiuo vardu – tik vienas. Amerikoje stilistiką gali rinktis pačios spaudos įstaigos. Kadangi žurnalas „Pasaulio lietuvis“ skiriamas visame pasaulyje gyvenantiems skaitytojams, galėtume savo nuožiūra pavadinimus pradėti rašyti taip, kad būtų aišku, kur pavadinimas, o kur – ne. Kalbos dvasiai nebus nusikalsta ir lietuvių kalba dėl to nenukentės.

Pokalbis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2017 m. birželio numeryje.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
R Ė M I M O
F O N D A S

